

בכורות נט ADDENDUM

משה שווערד

א. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד א

אמר רבא עשירי מאליו הוא קדוש. כתב האו"ש דפשוט בהך דעשירי מאליו הוא קדוש דזהו דווקא בליכא רק חד כגון דלא הכניס רק עשרה טלאים בדיר דמבורר על העשירי מי הוא, אבל נשתירו הרבה בדיר ואינו מבורר מי הוא העשירי ואינו מתייחס מאליו להנך תשעה אם לא דיעבור בפתחם אחריהם ומבורר מי הוא העשירי, וזהו מה דמרבא בגמ' מקרא דקדוש יהיה אף אם לא קרא שמו עשירי דהיינו בכה"ג שיש הרבה בדיר צריך שיעבור דיתברר מי הוא, ובזה נתרבה דכיון שעבר נתקדש אף אם לא קרא שמו עשירי, והדברים מוכרחין מהסוגיא.

ב. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד א

תוד"ה במחשבה. ולהכי לא חשיב מתקן בשבת כשמעלהו כיון דאפשר במחשבה. ומבואר בתוס' דתיקון שבא ע"י מחשבה מותר בשבת ויו"ט, והנה האחרונים דנו לענין אוכלי המן אם היה מותר להם בשבת לחשוב איזה מאכל רוצים לטעום שע"ז גורמין לתקן המאכל, ועפ"י דברי התוס' כאן אין בזה משום מתקן, כיון שנעשה ע"י מחשבה. [ועי' מש"כ בהערות יומא ע"ה ע"א].

ג. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד א

אי שייך הפרשת חלה ומעשר בשבת במחשבה
תוד"ה במחשבה. בסוה"ד. י"ל וכו' אבל תחלת תיקון לא שרינן מטעם דאפשר במחשבה וכו'. וכ"כ התוס' בגיטין (דף ל"א א) ומשמע מדברי התוס' [כאן, ובגיטין] דעכ"פ במחשבה מותר להפריש תרומה בשבת. והשעה"מ פ"ד מהל' תרומות תמה על דבריהם דא"כ למה אמרו שטבל הוא מוקצה בשבת והרי יש לו תקנה במחשבה.
והרש"ש בגיטין שם כתב ליישב דברי התוס' בטוב טעם די"ל דרק תרומה ותרומת מעשר ניטלין במחשבה משום דבהם נאמר "ונחשב", וכן מעש"ר דקרייה רחמנא תרומה, אבל מעשר שני ומעשר עני אין ניטלות במחשבה ולכן אין תקנה לטבל בשבת, מצד המע"ש והמעשר עני שבו והן דברים של טעם.
אכן לפי"ז יוצא דעכ"פ חלה דקרייה רחמנא תרומה ודאי ניטלת במחשבה, [וכ"כ האחרונים דחלה ניטלת במחשבה, וכ"כ הגר"א בהלכות חלה. ובהלכות פסח כתב הגר"א דאין ניטלת במחשבה. וצ"ע, והעיקר דברי הגר"א ביו"ד דהרי תרומה קריה רחמנא]. ונמצא לפי התוס' דיהא מותר להפריש חלה בשבת ויו"ט ע"י מחשבה. ולפי"ז בשכחו להפריש חלה מהמצות בערב פסח יכולין להפריש בליל יום טוב במחשבה לשיטת התוס', וזהו נגד כל הפוסקים, שכתבו שאין עצה להפריש חלה ביום טוב.

ד. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד א

אמר רבא עשירי מאליו הוא קדוש. ויש לציין כאן מש"כ בחי' הריטב"א החדשים לב"מ פ"ק (דף ו' ב) וז"ל שם: הדר אמר אביי וכו' עד וליפטרו במנין הראוי, והקשו בתוס' דהא קי"ל קרא לתשיעי עשירי עשירי מאליו קדוש ושניהן מקודשין והכא נמי דילמא האי ספק לאו בר עישורי הוא ויהא יוצא באמצע המנין והו"ל כקורא לתשיעי עשירי וכו'. ובשם הרב החסיד ז"ל שמעתי תירוץ אחר, דלעולם כל שהספק בתוך עשרה מפסיק הוא ומבטל אותו מנין לגמרי, וכאילו אין כאן מנין כלל, וא"א בעשרה שהספק בתוכן לבוא בכלל עשירי, והעשירי בלא קריאת שם אינו קדוש, כי הספק ביטל המנין, ולא אמרו עשירי מאליו קדוש אלא כשהוא בתוך מנין שלו, שבא אחר צירוף של תשעה, אבל כל אותן תשעה שהספק בתוכן ביום כאילו לא נמנו ולא נכנסו לדיר להתעשר לענין שיהא העשירי קדוש, אלא שנפטרו מ"מ ביציאתן כיון שהיה שם מנין הראוי, מפי רבינו ז"ל. עכ"ל הריטב"א.

ה. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד ב

ואמר רבא היו לו י"ד טלאין והכניסן לדיר ויצאו ששה בפתח זה וארבעה בפתח זה וכו'. ומבואר בגמ' דב' פתחים אין מצטרפין למנין אחד.

ונראה בסברא, דאם מנה א - ב - ג - ד - ה - ו בפתח אחד והמשיך למנות ז - ח - ט - י בפתח שני דשפיר מצטרפין, דהדבר רחוק לומר שהקפידה תורה שייצאו כל העשרה בפתח אחד, וא"כ צ"ל דבשמעתין אייר שמנה א - ב - ג - ד - ה - ו בפתח אחד, ואח"כ התחיל למנות מתחלה בפתח השני א - ב - ג - ד, ובכה"ג אין מצטרפין. אלא דא"כ צ"ב אמאי נקט בב' פתחין דווקא. וצ"ל דבפתח אחד בכה"ג שמנה א - ב - ג - ד - ה - ו - א - ב - ג - ד, לא יחשבו לשני עניינים [אלא ייחשב הכל למנין אחד, או שמנין השני (מה שהתחיל מתחלה א - ב - ג - ד) לא ייחשב למנין כלל. וע"ע בענין זה להלן (דף ס' ב)].

ו. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד ב

ואמר רבא היו לו ט"ו טלאים לא יאמר אברור עשרה וכו' והשאר פטורין, אלא כונסן לדיר וכו' והשאר מצטרפין לגורן אחר. הנה לשיטת רש"י לעיל (נ"ז ב) אין "חיוב" מה"ת לעשר קודם שנכנסו לדיר, ועיין מש"כ שם דבנכנסו לדיר נראה דחל חיוב מה"ת לעשרן [ועיין מה שהארכנו שם בשיטת רש"י ושיטת הרמב"ם ז"ל בזה]. והנה בנידון דידן שהכניס כל הט"ו לדיר יתכן לומר דגם החמשה שנתותרו חל עליהן חיוב מה"ת לצרפן לגורן אחר כיון שכבר נתחייבו מה"ת כשנכנסו לדיר.

ז. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נט עמוד ב

רש"י בד"ה אבל ספק מנין הראוי, מנין אחר וכו'. ונראה דיש נפק"מ בין ב' הלשונות שבפירש"י כיצד היה הדין לפי מאי דהוה סד"א דלפירוש הראשון הרי ד' הראשונים ודאי נפטרו במנין הראוי וכל הס"ד לחייב זהו על ארבעה השניים. ואילו לפירוש השני ברש"י הוה ס"ד לחייב את כולן [ומשום דמעיקרא היה בדעתו לחלקן לשני פתחים] וזהו שדקדק רש"י בפירוש הראשון "אימא דלא אמרינן מנין הראוי וכו' לפטור את כולן". ומשמע דמקצתן שפיר נפטרו במנין הראוי.

ח. דף על הדף מסכת בכורות דף נט עמוד ב

בגמ': והאמר רבא חדא זמנא, מהו דתימא, ודאי מנין הראוי אמרינן, ספק מנין הראוי דחזי להכא ודחזי להכא לא אמרינן, קמ"ל.

וברש"י כתב ב' פירושים: אבל ספק מניין הראוי, כגון שיצאו בשני פתחים ד' בפתח זה וד' בפתח זה, דהנך ששה שנשתיירו ליכא למיקם עליהו אי יצאו בפתח זה או בפתח זה, וכיון דספק הוא, אימא דלא אמרי' מניין הראוי למישיניהו בין להכא ובין להכא לפטור את כולו, קמ"ל. עניין אחר הא דחזי הנך להכא ולהכא, דשדינן להו בין להנך ארבע בין להנך ארבע היינו חשיב ספק, ומפי המורה עכ"ל.

והנה הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בספרו ציונים לתורה (כלל לו) הסתפק אם אמרינן ב' פעמים "ראוי" גם כשיש סתירה ביניהם, דהרי א"א שיהי' רק אחד מהם בפועל, מ"מ האם נקטינן כתרווייהו, והביא את סוגית הגמ' כאן ודברי רש"י הנ"ל - ב' הפירושים וכתב: והנה לענייננו אין כאן נפקותא בין הפירוש הראשון דרש"י לפירוש הב', דרש"י בא רק לפרש לשון ספק הנזכר בגמ', ולפי' הב' אמרי' דב' הראויות גופייהו קרינן להו ספק, ולפי' הא' כוונת תיבת ספק על מה שיש ספק בפועל אנה יצאו, אם בפתח זה או בפתח זה, אבל עכ"פ גוף הדין דחשבינן לב' הראויות גם יחד לפטור גם שניהם מפאת מניין הראוי, אף דבפועל הרי א"א שיהי' רק אחד מן הראויות, הרי מבואר בזה עניין הנושא שלנו, דחשבינן בכה"ג לכל הראויות יחד, אף שא"א שיהיו כולם בפועל עכ"ל ודפח"ח.